

Kulturhistorisk rapport

Udgravning ved Lille Volstrupvej,
Godthåb

Gravhøj fra enkeltgravstid og bebyggelse fra
sen bondestenalder til tidlig jernalder

J.nr. ÅHM 7038

Udgravning juni-august 2019.

Rapport udfærdiget af: Thomas Rune Knudsen

Telefon: 99 31 74 00

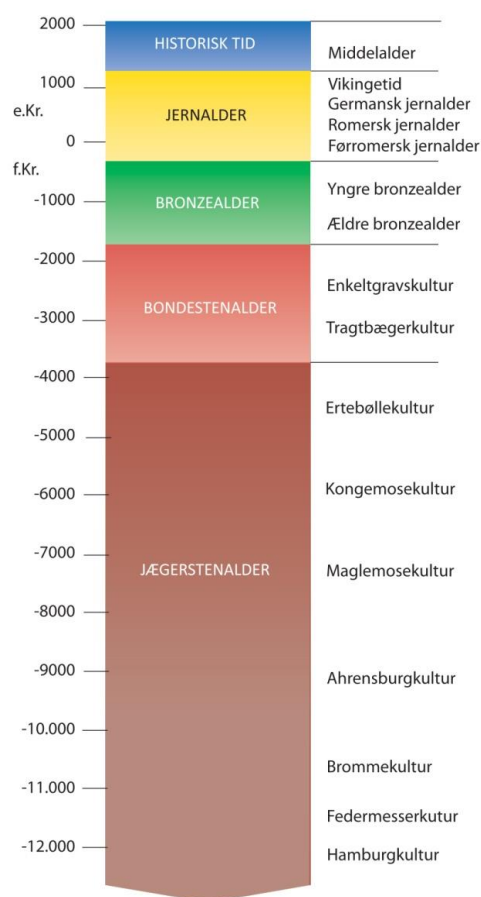
E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

Indholdsfortegnelse

1.0.	Indledning	3
2.0.	Undersøgelsens baggrund	4
3.0.	Lokalområdet i oldtiden	5
4.0.	Undersøgelsens resultater	7
4.1.	Overpløjet gravhøj fra enkeltgravskulturen (2800-2400 f.Kr.)	8
4.2.	Hustomt fra den sene bondestenalder (2400-1700 f.Kr.)	12
4.3.	Hustomter fra bronzealder og tidlig jernalder (1700-0 f.Kr.)	13
5.0.	Sammenfatning og perspektivering	15
6.0.	Hvis du vil vide mere.....	16
7.0.	Udgravningsdata.....	17

1.0. Indledning

I sommeren og 2019 gennemførte Nordjyllands Historiske Museum en arkæologisk udgravning på et ca. 1,5 ha stort areal beliggende vest for Godthåb ved Svenstrup. Efter feltarbejdet er der blevet gjort status over udgravningens resultater, som nu foreligger i både dette format i den mere udførlige arkæologiske udgravningsberetning. Den arkæologiske beretning, genstandsmateriale samt digital dokumentation bliver opbevaret af Nordjyllands Historiske Museum.

Ved den arkæologiske udgravning blev der udgravet en velbevaret, overpløjet gravhøj med et træbygget gravkammer fra enkeltgravskulturen (2800-2400 f.Kr.). I gravkammeret blev der fundet en stridsøkse af bjergart, ravperler og flere flintøkser. På pladsen blev der hertil også et fundet en jordfæstegrav med ravperler. Denne grav stammer også fra enkeltgravskulturen (2800-2400. f.Kr.), som var en tidsperiode i midten af bondestenalderen (4000-1700 f.Kr.). Perioden er særligt kendetegnet ved et brud i gravskikken, hvor individuelle begravelser blev normen, og man i mange tilfælde blev begravet under lave, runde gravhøje for første gang i Danmarkshistorien.

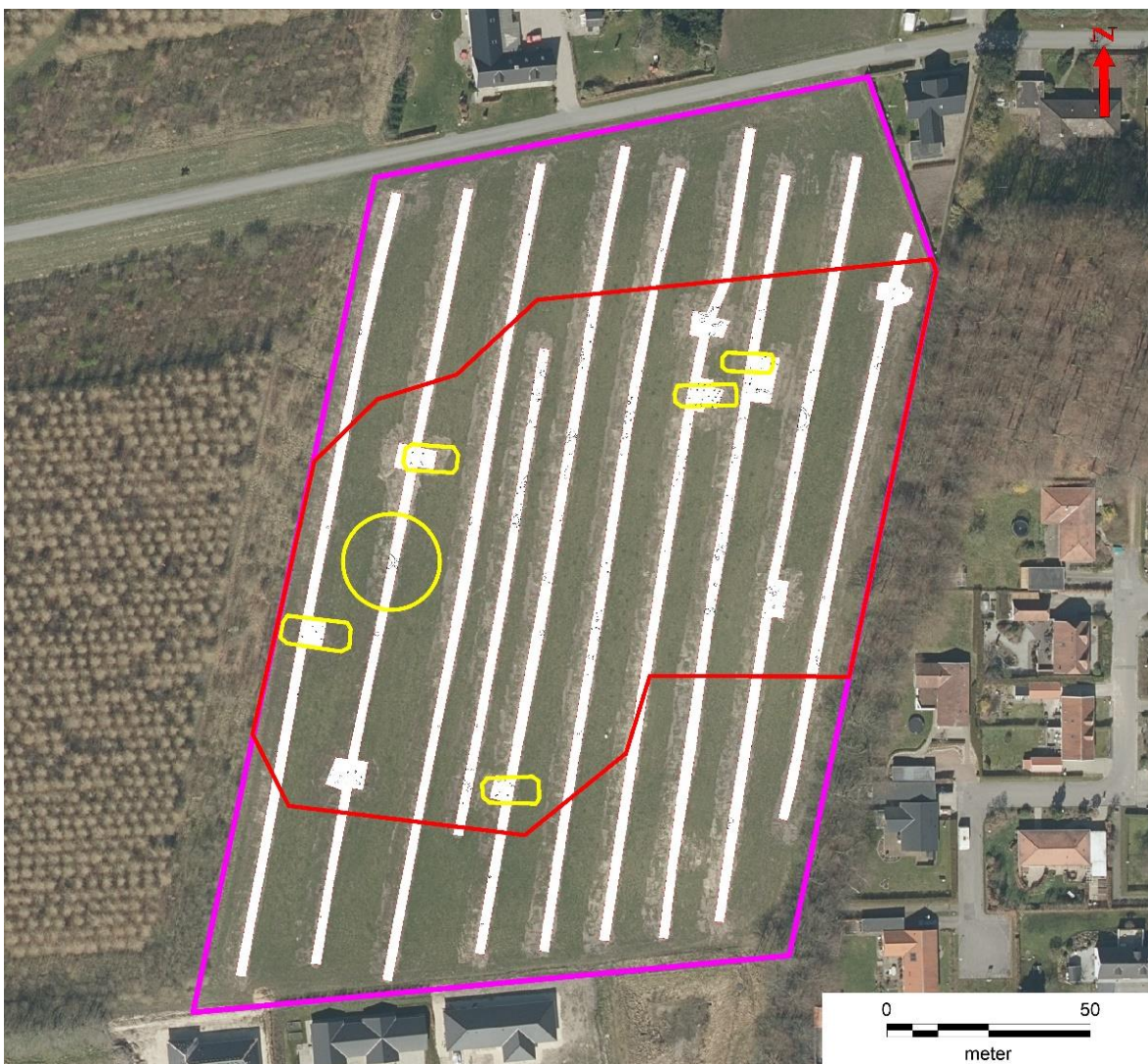
Som en overraskelse blev der også fundet en hustomt fra bondestenalderen (2800-2400 f.Kr.) på pladsen. På samme måde som velbevarede gravkamre, så er spor efter huse fra bondestenalderen også en fundgruppe, som arkæologerne finder i meget mindre omfang end spor efter huse fra de efterfølgende tidsperioder. Den ene halvdel af husgulvet var forsænket, dvs. nedgravet i undergrunden, og i huset fremkom bl.a. et flintsegl og en væbevægt. Huset kan med udgangspunkt i andre kendte huse og via dets indhold dateres til den sene del af bondestenalderen (2400-1700 f.Kr.).

Bronzealderens huse gav sig også til kende på pladsen. Der blev fundet i alt 16 hustomter af den treskibede type, hvor taget har været båret af to indre rækker af træstolper. Disse huse på pladsen er dateret til det meste af bronzealderen. Bronzealderhusene varierede betydeligt – fra næsten 30 m lange huse med kraftige bulvægge af eg til mindre og mere spinkle huskonstruktioner. I flere af hustomterne kunne f.eks. arkitektoniske træk som indgangspartier, skillerum og vægkonstruktioner erkendes.

2.0. Undersøgelsens baggrund

Aalborg kommune kontaktede i september 2018 Nordjyllands Historiske Museum, da der var planer om udstykning af nye parcelhuse vest for Godthåb ved Lille Volstrupvej. Dette ledte i første omgang til en forundersøgelse i november 2018. Undersøgelsen tydeliggjorde, at en egentlig arkæologisk udgravning var nødvendig før arealet, kunne frigives til anlægsarbejde. Der blev bl.a. erkendt en overpløjet gravhøj samt flere hustomter fra perioden yngre bronzealder – førromersk jernalder (1100 f.Kr. – 0 f.Kr.).

Udgravningen blev igangsat og gennemført i sensommeren og efteråret 2019, og projektarealet kunne frigives til byggemodning i sin helhed umiddelbart herefter.

Figur 1. Kort over det område, som blev indstillet til udgravning efter forundersøgelsen. Husene og gravhøjen er markeret med gult.

3.0. Lokalområdet i oldtiden

Lille Volstrupvej ligger lige øst for Godthåb syd for Aalborg. Området ligger på den østlige side af en bakke ca. 300 m fra Guldbækken, som nordøst for pladsen tager et knæk og drejer mod øst, hvor den udmunder i Østerådal. Denne ådal er en tunneldal med vidtstrakte engarealer, som blev dannet under den seneste istid og i stenalderen udgjorde en langstrakt fjordarm. Pladsen ligger ca. 33-34 m over havet overflade, og terrænet falder svagt mod øst og nord, og mere markant mod syd.

På reliefkort (Figur 2) kan man se den overpløjede gravhøj som en forhøjning i landskabet. På nabomarken ses i øvrigt tre små forhøjninger, som ligner den overpløjede gravhøj. Dette er andre overpløjede gravhøje, som blev registreret i den sidste del af 1800-tallet. Det er muligt, at de også er fra enkeltgravskulturen (2800-2400 f.Kr.), men det er også en mulighed, at de f.eks. er fra bronzealderen.

Figur 2. Det udgravede område er markeret med rødt. Pilen peger på den overpløjede gravhøj.

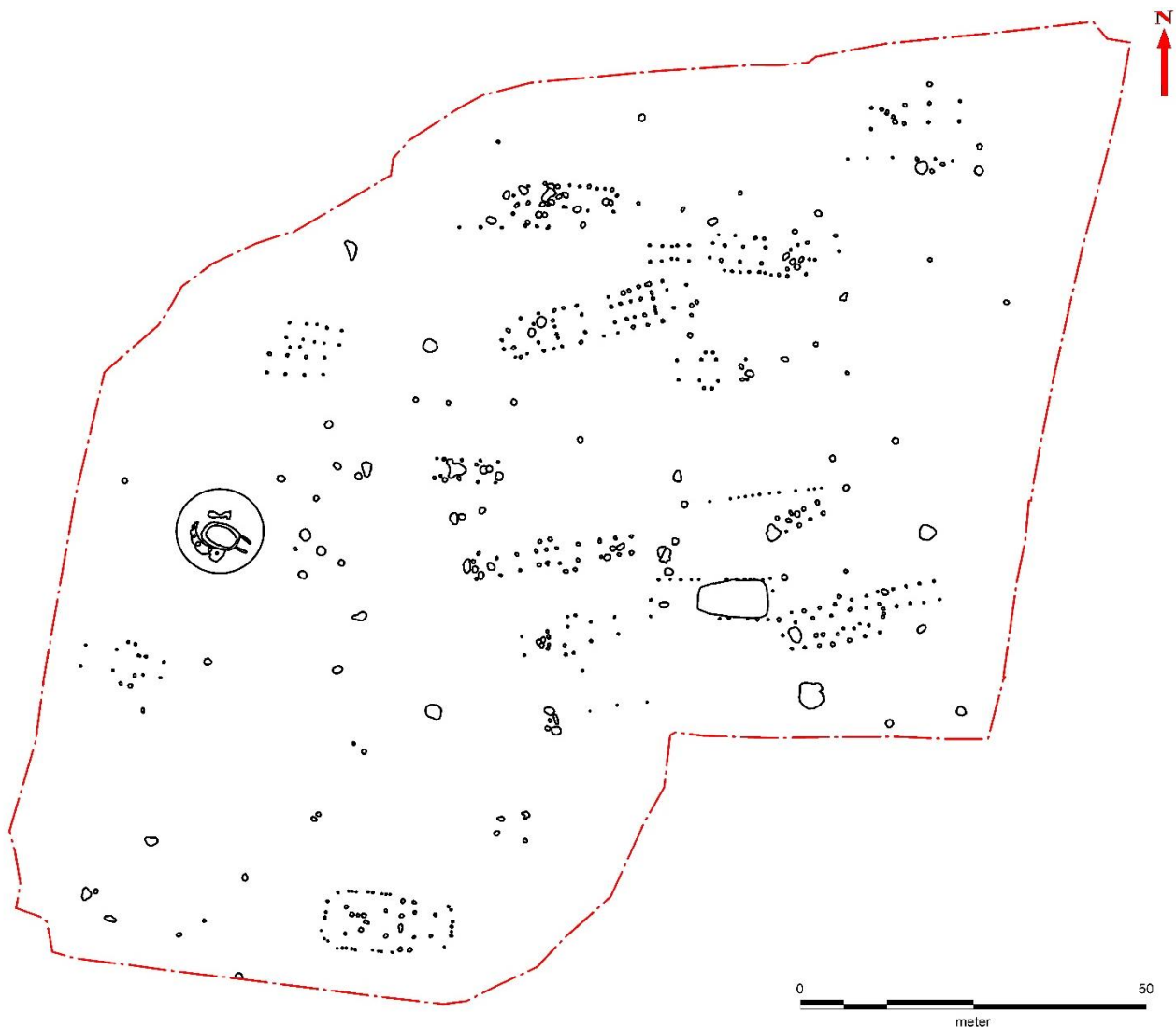
I Svenstrup-området er der udgravet flere overpløjede gravhøje med træbyggede gravkamre fra enkeltgravskulturen (2800-2400 f.Kr.). F.eks. er der udgravet et andet gravkammer syd for Svenstrup nær motorvejsafkørslen ved den nuværende Burger King-restaurant. Dette gravkammer var dog kun bevaret i undergrundsniveau. Med andre ord så kunne man fortsat se vægggrøfterne og hermed udformningen af kammeret. Gravgulvet med gravgaverne og gravleje var her bortpløjet for længst. Det samme var alt højfyldt, så intet spor efter selve gravhøjen kunne findes. Kammeret havde en rektangulær udformning.

Nord for Godthåb er der udgravet et andet gravkammer. Denne havde indhold i form af ravperler, stridsøkser samt flintpile og -økser. Yderligere tre træbyggede gravkamre er udgravet sydvest for Godthåb ved Horsmarkvej i 1990'erne. Gravkamrene var lukkede og fundet af forkullede planker indikerer, at flere af dem var afbrændt før, at selve gravhøjen var blev anlagt ovenpå.

Træbyggede gravkamre fra enkeltgravskulturen (2800-2400 f.Kr.) er næsten udelukkende et fænomen, man ser i Himmerland. I resten af Jylland gravlægges man i samme periode enkeltvis i lave, runde gravhøje, mens man i Østdanmark forsætter med fællesgrave og genbegravelser i den foregående periodes dysser og jættestuer. Gravgaverne i de øvrige jyske enkeltgrave er identiske med gravgaverne, man får med sig til efterlivet i Himmerland. Særligt er stridsøkserne af bjergart et kendetegn. Man anlægger også en lav høj over gravene på samme måde, som i resten af Jylland. Alligevel gør man noget anderledes. Hvor gravene næsten udelukkende er enkeltgrave i det øvrige Jylland, så er der efterhånden flere tegn på, at gravene i Himmerland bliver genanvendt, og man dermed fortsætter med dele af den gamle gravskik.

Lidt øst for Lille Volstrupvej er der tidligere registreret, men ikke udgravet, en mindre bronzealderboplads. I midten af denne boplads er et hus med dimensioner og byggeskik, der til forveksling ligner det sydligste hus fra Lille Volstrupvej (se fig. 3). Det er hermed sandsynligt, at der to pladser har været samtidige. Andre sandsynligvis delvist samtidige bronzealderboplads kendes i midten af Svenstrup og i Flødalen syd for Svenstrup. Begge steder er mere bebyggede end Lille Volstrupvej, men vi får alligevel indtrykket af et kulturlandskab med spredte bronzealderboplads.

4.0. Undersøgelsens resultater

Figur 3. Rentegning af udgravningens grundplan.

Ved udgravningen blev der fundet en overpløjet, men velbevaret, gravhøj med spor efter et træbygget gravkammer fra enkeltgravskulturen (2800-2400 f.Kr.). Fra samme periode er også fundet en mindre jordfæstegrav. Fra den sene del af bondestenalderen (2400-1700 f.Kr.) blev der desuden udgravet en hustomt, hvor den østlige del var forsænket, dvs. nedgravet i undergrunden. Fra samme periode blev der udgravet resterne af fire andre, meget dårligt bevarede huse. Fra den efterfølgende bronzealder og den tidligste del af jernalderen (1700 f.Kr. – 0 f.Kr.) blev der undersøgt 16 hustomter af meget forskellige dimensioner og opbygning. Nogle var meget velbevarede, mens bevaringsgraden i andre tilfælde var temmelig ringe. Hertil er der registreret over 150 gruber. Alle gruber, som kunne dateres nærmere, er dateret

til bronzealderen og evt. den tidlige del af jernalderen. Sluttelig blev der udgravet sporene efter et hegnsløb og en stolperække, som vi endnu ikke kender alderen på.

I forbindelse med udgravningen blev der anvendt 206 genstandsnumre, som fordeler sig på forskellige fund af lerkarsskår, et nedgravet lerkar, flintaffald, perler af rav, flintøkser, en stridsøkse af bjergart og en vævevægt af ler. Størstedelen af fundene kommer fra den overpløjede gravhøj fra enkeltgravskultur (2800-2400 f.Kr.) og hustomten fra den sene bondestenalder (2400-1700 f.Kr.). Genstandene fra bronzealderen (1700-500 f.Kr.) kommer overvejende fra gruber.

Endvidere er der hjemtaget 56 jordprøver, hvorfra forkullede korn eller trækul kan anvendes til kulstof-14-datering. Kulstof-14 kan anvendes til at fastsætte tidspunktet for en organismes død. Kulstof-14 findes i luften omkring os og alle levende organismer optager det derfor. I det øjeblik et dyr dør eller en plante høstes sås ophører optaget af Kulstof-14, og det begynder at henfald fordi det er radioaktivt. Via Kulstof-14-analyser kan man således eksempelvis datere kornkerne fra et stolpehul og dermed datere brugstidspunktet for et langhus. Metoden er meget brugbar til at få mere præcise dateringer. Den overpløjede gravhøj, huset fra den sene bondestenalder samt tre andre konstruktioner, udvalgt til Kulstof-14-analyse, da prøvematerialet herfra var det bedst egnede og konstruktionerne de mest interessante rent kulturhistorisk.

Fra gravhøjen er udtaget to såkaldte blokprøver, hvor de enkelte jordlag kan analyseres yderligere. Afhængig af prøvernes størrelse kan der gennemføres flere forskellige typer analyser. Der er pt. planlagt bl.a. kemiske prøver, som kan fortælle om, hvilke begivenheder, der har fundet sted inde i gravkammerne og af hvilket materialet både gravhøjen og gravlejet var opbygget.

4.1. Overpløjet gravhøj fra enkeltgravskulturen (2800-2400 f.Kr.)

En gravhøj er en opbygget høj af jord eller græstørv. Gravhøje kan ses mange steder i det åbne landskab. De første runde gravhøje, som er typen, man normalt forbinder med gravhøje, kom til Danmark i Enkeltgravskulturen (2800-2400 f.Kr.). I denne periode anlægger man lave, runde høje over grave, som normalt er forbeholdt et enkelt individ. Den overpløjede gravhøj undersøgt under den aktuelle udgravningskampagne var til trods for, at den var udpløjet og næsten ikke synlig i landskabet længere, forholdsvis velbevaret. Højens gravkammer kunne stadig erkendes, og der var også bevaret højfyld fra selve højen over kammeret. Ud fra højfyldets udbredelse vurderes det, at gravhøjen oprindeligt har haft en diameter på ca. 12 m, og en højde i omegnen af 1,5 m.

Selve gravkammeret var ovalt og øst/vest-orienteret. Dets dimensioner var ca. 5,0 x 3,5 m. I den østlige ende befandt sig to parallelle grøfter, som har markeret eller udgjort indgangen ind til kammeret. Omkring kammeret sås en vold af undergrundssand, som opstod da man gravede vægggrøfterne. Vægggrøfterne i kammeret, som fandtes centralt i højen, var op til 80 cm dybe, og i dem har de træbyggede vægge været funderet. Inde i kammeret, ca. 20 cm over undergrundsniveau har der været anlagt et gravgulv, hvor den/de afdøde sammen med gravgaverne var placeret.

Inde i midten af gravkammeret fandtes i øvrigt en aftegning, som muligvis kan være de sidste rester af et egentligt gravleje, men vi afventer i skrivende stund de naturvidenskabelige resultater for at kunne sige noget nærmere om dette.

Der var forholdsvis mange gravgaver inde i kammeret. Gravgaverne lå også spredt, så det er tænkeligt, at der i virkeligheden er tale om spor efter adskillige gentagne gravlæggelser fremfor blot en enkelt veludstyret grav. I periodens mandsgrave er der oftest stridsøkser af bjergart, mens der er i kvindegroave oftest, er ravperler. Begge typer gaver er tilstede inde i kammeret. Flere steder inde i kammeret er der koncentrationer af ravperler og stridsøkser og de to flintøkser er placeret i nærheden af gravkammerets væg.

Det er ikke unormalt, at der har været plyndringer af gravene i gravhøje. Men dette har ikke været tilfældet her. Til trods for at gravhøjen var overpløjet, så var der ingen tegn på, at gravkammeret har været åbnet tidligere. Den mest oplagte forklaring på gravgavernes placering er hermed, at der i samtiden er sket en form for oprydning eller flytning i forbindelse med senere begravelser. Det tyder hermed på, at der var været et sted mellem 2 og 6 begravelser inde i gravkammeret, og at der minimum har været begravet en mand og en kvinde i højen.

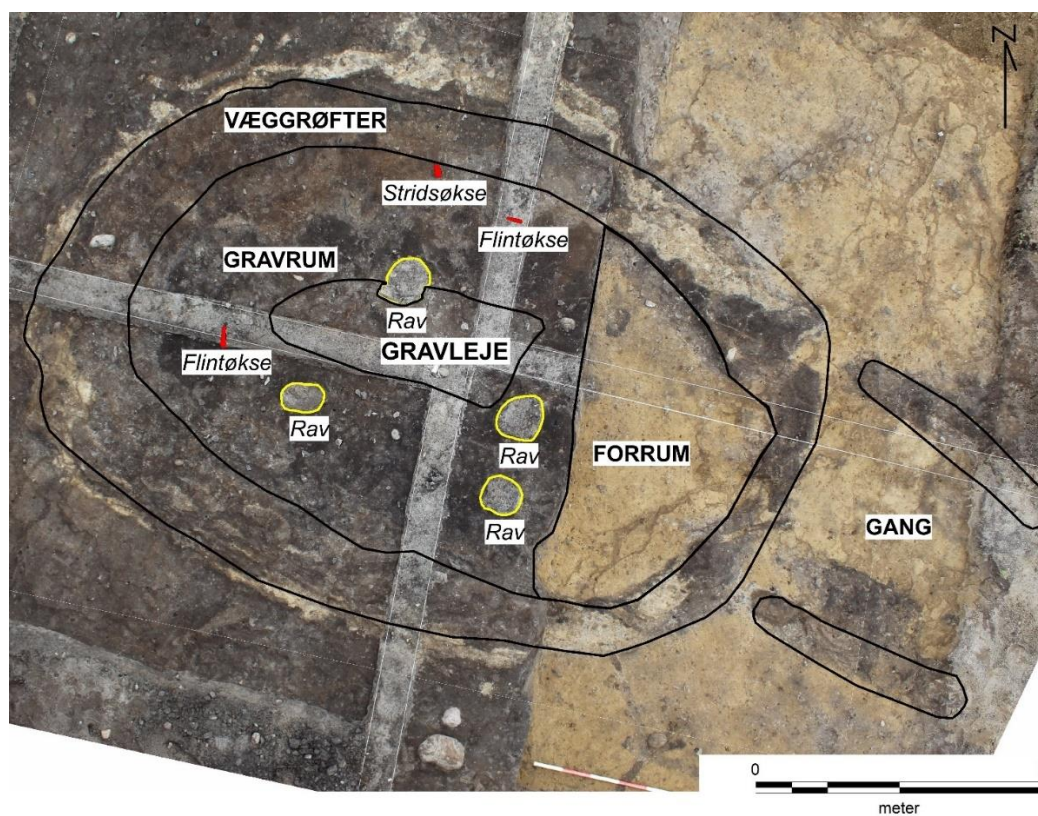
Figur 4. Gravkammer i undergrundsniveau med menneskelig målestok.

Figur 5-7. Mandens statussymbol, stridsøksen, er på øverste foto. Herunder de to flintøkser, som også var nedlagt som gravgaver.

Figur 8. Gravkammeret afrenses før der tages foto.

Figur 9. Gravkammeret med markering af gravgaverne.

4.2. Hustomt fra den sene bondestenalder (2400-1700 f.Kr.)

Lidt overraskende blev der også fundet en hustomt, som gennem byggeskik og genstandsfund kan dateres til den sene del af bondestenalderen (2400-1700 f.Kr.). Huset er et såkaldt midsulehus, hvor taget har været båret af en enkelt række af stolper i midten af huset, der løber i husets længderetning. Den østlige halvdel af huset var forsænket, dvs. nedgravet i undergrunden. Forsænkningen var ca. 10 m lang ca. og 5,3 m bred. Dybden var i omegnen af ca. 30 cm. Der blev ikke fundet tegn på gulv- eller brugslag i forsænkningen, men i bunden af forsænkningen var der ardsfor, hvilket er pløjespor efter en primitiv plov. Om der er tale om spor efter almindelig pløjning, fordi arealet efter husets nedlæggelse er blevet benyttet til dyrkning, eller efter rituel pløjning ved husets nedlæggelse er uvist.

På begge sider af huset var der blandt vægstolpehullerne enkelte som rummede en større mængde flint. Der kan evt. være tale om materiale nedlagt som et husoffer, da mængden er så stor, at tilfældigheder virker usandsynlig.

I selve husforsænkningen fandtes der en større mængde flintaffald samt enkelte egentlige flintredskaber, heriblandt et flintsegl. Omtrent halvdelen af alle genstandsfund fra Lille Volstrup stammer fra forsænkningen. I et stolpehul til huset blev der tillige fundet en vævevægt af ler, hvilket antyder, at en af de huslige aktiviteter man gjorde, var at producere tekstiler.

Figur 10. Forsænkningen i den østlige del af huset fra bondestenalderen udgraves.

Figur 11. Vævevægt. Fundet i et af stolpehullerne.

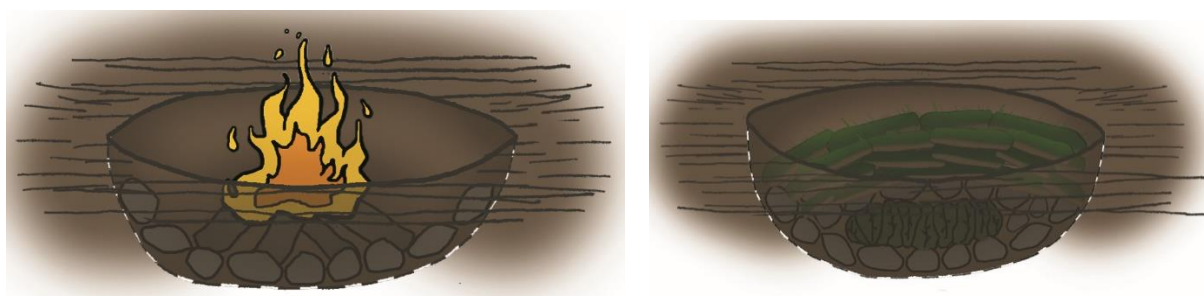
4.3. Hustomter fra bronzealder og tidlig jernalder (1700-0 f.Kr.)

De fleste hustomter fra pladsen kan med sikkerhed dateres til bronzealderen, og visse tilfælde evt. til den tidlige del af jernalderen. Husene er alle treskibede, hvilket vil sige taget båret af to parallelle rækker af stolper inde i huset. Der er undersøgt 16 huse i Lille Volstrup, som har haft en treskibet konstruktion. 10 af dem kan med sikkerhed dateres til bronzealderen (1700-500 f.Kr.), mens de resterende sandsynligvis er fra den sene del af bronzealderen (1100-500 f.Kr.) eller i nogle tilfælde fra den tidlige del af jernalderen (500-0 f.Kr.).

Bevaringsgraden er husene er meget forskellig, og husene er også forholdsvis forskellige rent konstruktionsmæssigt. Fem af husene skal formentlig dateres til ældre bronzealder (1700-1100 f.Kr.), hvoraf de to af dem havde en længde tæt på 30 m. Disse huse har alle haft kraftige vægstolper, som indikerer, at væggene var solide - sandsynligvis har der været tale om en bulvægskonstruktion (= væg af planker). I flere af husene sås også indgangspartier markeret ved lettere indtrukne vægstolper. Inde i selve husene var der også stolpehuller efter skillevægge.

Et af husene var særligt velbevaret. Hustomten havde små, forholdsvis tætstillede væg-/gavlstolpehuller, som omkranser hele bygningen og dens afrundede gavle. Huset har oprindeligt målt ca. 18,5 m i længden og været 8,5 m bredt og er hermed det bredeste hus registreret på hele pladsen. Centralt i huset kunne der iagttages skillerumsstolpehuller, som tegner konturerne af en rumopdeling.

Endelig er der også registreret over 150 gruber ved Lille Volstrupvej. Gruber er nedgravninger fra oldtiden, som kan have haft forskellige funktioner, heriblandt som opbevaringspladser, til deponering af affald, til at grave grus, - sand eller ler, eller til f.eks. madlavning. En stor del af de udgravede gruber viste sig at være kogestensgruber (jordovne). I disse grubers bund ses ofte et sort trækulslag, fra det bål, der har opvarmet et lag af håndstore sten. På stenene har man lagt sin steg. Stegen har nok været indpakket i blade el.lign. for at beskytte kødet mod den kraftige varme - og ikke mindst den græstørv eller jord, der er brugt til at dække gruben til for at holde på varmen. Efter nogle timer var maden gennemstegt og klar til servering.

Figur 12-14. Tragtformet kogestensgrube (foto øverst). Herunder principtegninger af kogestensgrube i brug. T.v. ses bål, som opvarmer sten. T.h. ses de opvarmede sten tildækket med græstørv – bemærk stegen i midten.

5.0. Sammenfatning og perspektivering

Den arkæologiske udgravning ved Lille Volstrupvej ved Godthåb har resulteret i ny, væsentlig information om flere hovedperioder i oldtiden. Der blev udgravet en overpløjet gravhøj med træbygget gravkammer fra enkeltgravskulturen (2800-2400 f.Kr.). Udgravning af højen har leveret ny viden om en regional særskilt afgrænset næsten udelukkende til Himmerland. Gravskikken viser, at man i datidens Himmerland på den ene side tog samfundets nye impulser til sig, mens man på den anden side holdt fast i dysse- og jættestuetidens genbegravelser.

På pladsen blev der herudover udgravet adskillige hustomter, hvoraf de fleste har kunnet dateres til bronzealderen (1700-500 f.Kr.). Hustomterne er i sig selv en væsentlig kilde til at forstå i udviklingen af byggeskikken, men endnu mere betydningsfuldt, så bør udgravningen ses i de store landskabelige og kulturhistoriske sammenhænge i Svenstrup-området. Vi med de nye udgravningsresultater fået et betydeligt nyt tilskud til et voksende materiale med uvurderligt potentiale til at forstå bl.a. bronzealderssamfundenes spredte gårdsbebyggelse og disse udviklinger frem mod dannelsen af landsdelens første landsbyer i jernalderen.

6.0. Hvis du vil vide mere

Som yderligere læsning kan anbefales følgende værker foruden museets årbog (2019).

Danmarks Oldtid, Stenalder 13.000-2.000 f.Kr., af Jørgen Jensen, 2001, Gyldendal.

Danmarks Oldtid, Bronzealder 2.000-500 f.Kr., af Jørgen Jensen, 2002, Gyldendal.

Danmarks Oldtid, Ældre Jernalder 500 f.Kr.-400 f.Kr., af Jørgen Jensen, 2003, Gyldendal.

Brydningstid, af Erik Jørgensen, 1985. Skalk 1985 (2).

7.0. Udgravningsdata

Lille Volstrupvej, Godthåb

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. ÅHM 7038
- Fund & Fortidsminder: 12.05.15. sb 282
- Kulturstyrelsen jnr. 18/07374
- Bygherre: Aalborg kommune
- Undersøgt areal: 15.390 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Arkæolog Thomas Rune Knudsen
 - Arkæolog Ina Thegen
 - Arkæolog Philip Hansen
 - Arkæolog Andreas Bo Nielsen
 - Arkæolog Nikoline Larsen
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg